

Ksenia Juszcak, Ewa Matejek

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

AGROTURYSTYKA JAKO DODATKOWE ŹRÓDŁO DOCHODÓW GOSPODARSTW OGRODNICZYCH W WOJ. MAZOWIECKIM

*AGRITOURISM AS AN ADDITIONAL SOURCE OF REVENUE
FOR HORTICULTURAL FARMS IN THE REGION OF MAZOWSZE*

Słowa kluczowe: agroturystyka, gospodarstwa, Mazowsze

Key words: agritourism, farms, Mazowsze

Synopsis. Przedstawiono wyniki badań dotyczące rozwoju i funkcjonowania agroturystyki w województwie mazowieckim w latach 2001-2007. Badania wykazują, że baza agroturystyczna w tym regionie systematycznie wzrasta. Głównym powodem zainteresowania rolników agroturystyką jest konieczność szukania dodatkowych źródeł dochodów.

Wstęp

Przez lata uważano, iż główną misją wsi i jej naturalnym celem jest wytwarzanie żywności oraz działania na rzecz wzrostu intensywności produkcji. Sytuacja polskiej wsi w ostatnich kilku latach uległa jednak zmianie. Dochody jakie uzyskują rolnicy z produkcji roślinnej i zwierzęcej często nie są wystarczające, aby zapewnić godny byt, dlatego też szukają oni innych źródeł finansowych. Szansą uzyskania dodatkowych dochodów jest z pewnością agroturystyka, która jest także istotnym czynnikiem rozwoju terenów wiejskich. Wśród mieszkańców wsi wzrasta poczucie własnej wartości oraz lokalny patriotyzm. Zwiększa się też dbałość członków tej społeczności o wygląd wsi, a także pogłębia zainteresowanie i troska o lokalną architekturę, pamiątki kultury materialnej, tradycyjne rzemiosło, rękodzielnictwo, sztukę kulinarną, itp. [Świetlikowska 1998]. Obecność turystów w obrębie gospodarstwa, jak i na terenie wsi wzmaga działania na rzecz czystości i estetyki, podnosząc jakość życia mieszkańców [Milicka, Koralczuk 1996].

Turystyka wiejska umożliwia tworzenie nowych miejsc pracy i przez to zmniejsza poziom bezrobocia na wsi. Ta działalność to często przejaw aktywności kobiet, które poszukują alternatywnych źródeł dochodów, ich przedsiębiorczej postawy oraz spełnienia potrzeb pracy zarobkowej. Poprawa sytuacji materialnej rodziny to nie jedyny cel jaki osiągają – zaspokajają również potrzebę samorealizacji [Krupińska 2006, Sawicka 2000].

Tradycja świadczenia usług agroturystycznych ma w Polsce wieloletnią historię. Obecnie większość tych usług koncentruje się w województwie małopolskim i warmińsko-mazurskim. Z kolei województwo mazowieckie ma niewielkie tradycje turystyczne, ale za to posiada duże możliwości kwaterunkowe oraz mało rozpropagowane walory przyrodnicze. Zainteresowanie tą formą działalności sięga w mazowieckim końca lat 90. XX wieku, kiedy ODR-y wychodząc naprzeciw zapotrzebowaniu rolników, przeprowadziły cykl specjalistycznych szkoleń z tego zakresu. Przeszkolono wówczas na kilkuset szkoleniach (843) kilka tysięcy osób [Kacprzak 2001]. Duże zainteresowanie kursami i szkoleniami z zakresu agroturystyki nie znalazło jednak wówczas odzwierciedlenia w liczbie powstałych gospodarstw agroturystycznych (w 2000 r. funkcjonowało ich w mazowieckim 221). Ale jak można przypuszczać wiedza o tego typu przedsięwzięciach zaowocowała dopiero po kilku latach, czego potwierdzeniem jest obecna sytuacja.

Celem artykułu było zaprezentowanie charakterystyki tych gospodarstw oraz przemian w zakresie ich dostosowania do potrzeb turystów.

Metodyka badań

Podstawową metodą zbierania danych były badania ankietowe. Przeprowadzone zostały one w ostatnim kwartale 2007 roku w 30 gospodarstwach agroturystycznych województwa mazowieckiego. Głównym kryterium wyboru respondentów było prowadzenie przez rolników upraw ogrodniczych. Wskazane gospodarstwa rozmieszczone były w różnych powiatach.

Ankieta zawierała 24 pytania. Kilka z nich dotyczyło właścicieli gospodarstw – wiek, płeć, wykształcenie. Kolejne dotyczyły powierzchni gospodarstwa, uprawianych roślin, a w końcu działalności agroturystycznej. Dane te następnie w celu porównania przemian, jakie zaszły w sytuacji gospodarstw agroturystycznych w ostatnich latach w województwie mazowieckim, zestawiono z wcześniejszymi tego typu badaniami, przeprowadzonymi w 2001 roku. W analizie wyników badań zastosowano metody matematyczno-statystyczne. Końcowe wyniki przedstawiono w formie wykresów oraz tabel, połączonych z opisem.

Ogólna charakterystyka badanych gospodarstw

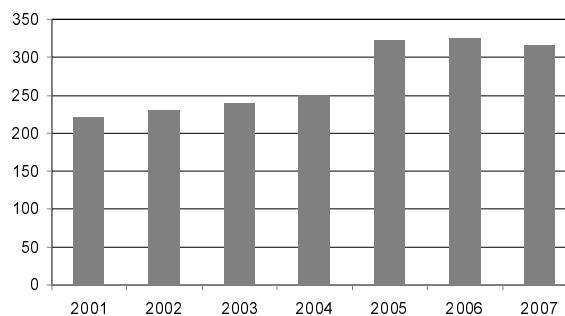
Jak wynika z danych Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie agroturystyka w województwie mazowieckim jest dodatkowym źródłem dochodu dla wielu gospodarstw, a ich liczba od kilku lat systematycznie wzrasta (rys. 1). Na rozwój ten, poza lokalnymi czynnikami, miał również wpływ fakt wstąpienia w 2004 r. Polski do Unii Europejskiej. Już rok później liczba gospodarstw zwiększyła się o około 70, co daje wzrost rzędu 30% w porównaniu z rokiem poprzednim. Według danych Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w roku 2007 było 316 gospodarstw agroturystycznych. Rozmieszczenie gospodarstw jest ściśle związane z walorami przyrodniczymi województwa. Najwięcej gospodarstw jest na terenie powiatów siedleckiego oraz powiatów ościennych, ostrołęckiego, plockiego, gostynińskiego, kozienickiego.

Działalność agroturystyczna wymaga rejestracji w urzędzie gminy. Ze względów formalnych działalność ta rejestrowana była zwykle na oboje małżonków – 50% gospodarstw. Odpowiedź wskazująca na kobiety jako właścicieli gospodarstw padła w 30% przypadków, a na mężczyzn w 20%. W praktyce to kobiety najczęściej zajmują się tą działalnością ze względu na charakter prac z nią związanych – dbałość o porządek, przygotowywanie posiłków itp. Mężczyźni pracują na roli, przeprowadzają remonty w wynajmowanych obiektach, naprawiają sprzęt. Odzwierciedla to standardowy podział obowiązków, gdzie kobieta zajmuje się domem, a mężczyzna wykonuje ciężkie fizyczne prace.

Nawet w przypadku prowadzenia agroturystyki przez samotnego mężczyznę w pracach domowych pomagają mu kobiety – matka, siostra. Kobiety zaś, które zdecydowały się na taką działalność same, korzystają z pomocy brata bądź ojca lub też w wyjątkowych przypadkach, zatrudniają fachowców do przeprowadzenia remontu czy innych ciężkich prac.

Kolejnymi badanymi cechami były wiek i wykształcenie właścicieli gospodarstw. W większości agroturystyką zajmują się osoby po 40 roku życia. Grupa wiekowa 40-50 lat jest tu najliczniej reprezentowana – stanowi 57% ankietowanych. Mniej licznymi są kolejno grupy osób w wieku powyżej 50 roku życia (30%), 26-40 lat (10%) oraz 18-25 lat (3%). Jeżeli chodzi o wiek rolników, to dominują osoby z wykształceniem średnim – 72%. Wykształcenie wyższe ma 17% respondentów. Nieliczni ukończyli szkołę zawodową (10%) lub tylko szkołę podstawową (1%).

Wśród właścicieli obiektów agroturystycznych przeważają rolnicy posiadający gospodarstwa 6-10 ha (44%). Osoby mające małe gospodarstwa (do 5 ha) stanowiły 24% oraz duże (powyżej 15 ha) – 20% ogółu badanych. Najmniej interesują się agroturystyką właściciele gospodarstw 10-15 hektarowych, stanowili oni bowiem jedynie 12% respondentów.



Rysunek 1. Liczba gospodarstw agroturystycznych na Mazowszu w latach 2001-2007

Źródło: dane uzyskane w Mazowieckim Ośrodku Doradztwa Rolniczego w Warszawie.

Prowadzone w gospodarstwach uprawy to najczęściej rośliny rolnicze (51%), czyli ziemniaki, zboża, buraki cukrowe oraz warzywa gruntowe (40%). Sady stanowiły najmniejszy procent upraw (9%). Żadne gospodarstwo agroturystyczne nie prowadziło upraw szklarniowych, upraw pod osłonami, roślin ozdobnych i szkółkarskich. Wynika to zapewne z mniejszej ilości czasu, jakim dysponują rolnicy prowadzący działalność agroturystyczną. Prace przy uprawie zboża czy ziemniaków są w dużej części zautomatyzowane, dzięki czemu wymagają mniejszej liczby pracowników. Poza głównymi uprawami prawie każde gospodarstwo posiadało ogródek warzywny lub warzywno-kwiatowy oraz przydomowy sad, z których warzywa i owoce przeznaczone były do konsumpcji dla gości.

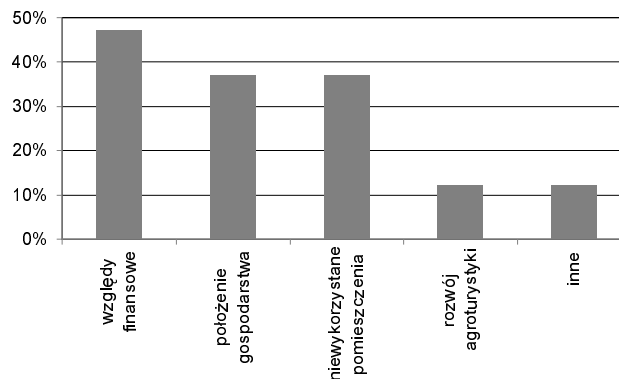
Większość, bo aż 87% badanych gospodarstw prowadziła uprawę w sposób konwencjonalny z wykorzystaniem chemicznych środków ochrony roślin i nawozów. Tylko 13% rolników zrezygnowało z tych środków wybierając metodę ekologiczną.

Bardzo istotną kwestią był okres funkcjonowania gospodarstwa agroturystycznego. Tylko 24% ankietowanych zajmuje się agroturystyką więcej niż 10 lat. Taka sytuacja jest bardzo korzystna zarówno dla właścicieli (lepsze wyposażenie kwater, zdobyte doświadczenie, itp.), jak też gości. Ponad połowa respondentów (52%) prowadzi gospodarstwa 6-10 lat. O rozwijającym zainteresowaniu tą formą działalności świadczy fakt, że 24% badanych zajmuje się agroturystyką od 2 do 5 lat, czyli stosunkowo krótki okres czasu.

Wyniki badań

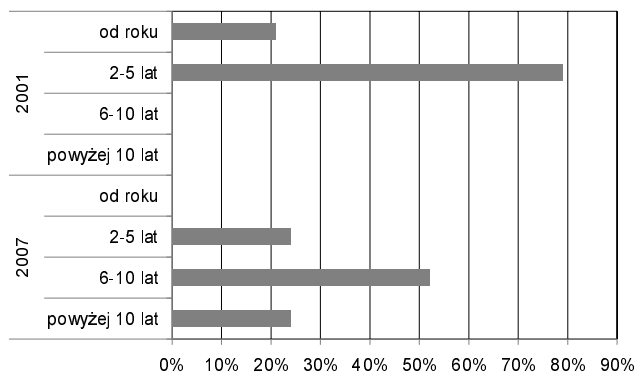
Głównym powodem podjęcia dodatkowej działalności agroturystycznej przez rolników były względy finansowe – szukanie dodatkowych źródeł dochodów. Taką przyczynę wskazało 47% ankietowanych. Motywami temu towarzyszyło atrakcyjne, korzystne, pod względem walorów przyrodniczych i turystycznych, położenie gospodarstwa (37%). Tyle samo osób wskazało jako przyczynę niewykorzystane budynki i inne pomieszczenia. Również rozwój tej działalności w danym regionie wpływał na te decyzje (chęć naśladownictwa, podążania za zmianami) – 12% ankietowanych. Podobna liczba osób wskazała inny niż wymienione powód. Były to między innymi: dużo wolnego czasu, chęć nawiązywania kontaktów z ludźmi. Wydaje się jednak, że wszystkie wymienione przyczyny sprowadzają się tak naprawdę do uzyskania dodatkowego dochodu przez rolników, a położenie gospodarstwa, walory przyrodnicze okolicy czy niewykorzystane budynki to powody drugorzędne (rys. 2).

Potwierdzeniem tej tezy stały się dane prezentujące udział dochodów uzyskiwanych z agroturystyki w ogólnych dochodach gospodarstwa. Prawie wszyscy respondenci deklarowali, iż działalność agroturystyczna to tylko dodatkowe wsparcie budżetu domowego. Takiej odpowiedzi udzieliło 93% ankietowanych. Tylko 7% ankietowanych przyznało, iż jest to dla



Rysunek 2. Przyczyny podjęcia działalności agroturystycznej

Źródło: badania własne na podstawie danych ankietowych.



Rysunek 3. Porównanie okresu prowadzenia działalności w 2001 i w 2007 roku

Źródło: badania własne na podstawie danych ankietowych.

nich podstawowe źródło utrzymania. Na pytanie, jaki procent całkowitego dochodu stanowi dochód z agroturystyki 66% badanych wskazało 10-30%. Pozostali ankietowani (34%) odpowiedzieli, iż jest to 30-50%. Należy jednak przypuszczać, że w grupie tej znajdują się rolnicy uzyskujący 100% lub prawie 100% dochodu z agroturystyki, zgodnie z wcześniejszym stwierdzeniem, iż 7% ankietowanych utrzymuje się faktycznie tylko z tej działalności. Sprawy finansowe to delikatny temat i respondenci niechętnie wypowiadali się w tej kwestii. Dlatego też należy przypuszczać, że odpowiedzi zawierają duży margines błędu.

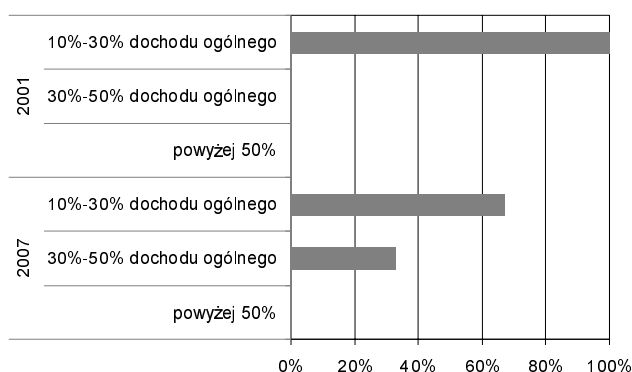
Następnym analizowanym problemem była charakterystyka przedsięwzięć związanych z rozpoczęciem działalności agroturystycznej (rys. 3). Respondenci mogli tu zaznaczyć kilka odpowiedzi. Dla większości gospodarstw (67%) wiązało się to z adaptacją pomieszczeń lub budynków, wydzieleniem dodatkowych łazienek, kuchni, czyli przeprowadzeniem remontu. Ważne było również wyposażenie mieszkań w odpowiednie meble oraz sprzęt AGD i RTV (30%). Zakup zwierząt, będących dodatkową atrakcją dla turystów, to inwestycja w 20% gospodarstw. Wydatki na budowę domów i innych pomieszczeń przeznaczonych dla turystów wskazało 17% ankietowanych. Na inwestycje rolnicy przeznaczali własne oszczędności, nie korzystali z kredytów. Było to zapewne spowodowane ostrożnością gospodarzy, gdyż w przypadku niepowodzenia przedsięwzięcia nie byli obciążeni kilkuletnią spłatą długu.

Kolejna grupa pytań dotyczyła obsługi turystów. Większości gospodarstw oferuje swe usługi przez cały rok (60% ankietowanych). Są to w większości gospodarze prowadzący działalność od kilku lat. Posiadają oni grono stałych gości i dlatego świadczenie usług przez okrągły rok jest dla tych rolników opłacalne. Turyści korzystają z „agrowczasów” nie tylko w okresie letnim, ale również spędzają weekendy, czy urlopy jesienią i zimą. W 40% gospodarstw oferta była dostępna sezonowo,

czyli od maja do końca września. Dotyczyło to głównie gospodarstw nowo powstałych, gdzie inwestycje związane z całorocznym funkcjonowaniem agroturystyki były zbyt kosztowne.

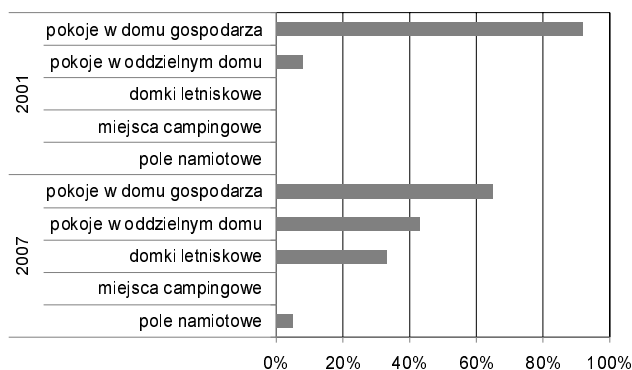
Liczba miejsc noclegowych dostępnych w gospodarstwach wahała się od 3 do 24, przy czym średnio było to 12 łóżek. Tyle właśnie miejsc noclegowych mieści się przeciętnie w 5 pokojach (jednoosobowych, dwuosobowych, trzyosobowych). Fakt ten jest istotny przy zwolnieniach od podatku dochodowego. Rolnicy mogą ze zwolnienia skorzystać, jeśli wynajmują nie więcej niż 5 pokoi. Tylko bowiem działalność o stosunkowo niewielkich rozmiarach, w zakresie wynajmu pokoi gościnnych turystom oraz ich wyżywienia korzysta ze zwolnienia z podatku dochodowego

Cena za dobę pobytu w gospodarstwie wynosi od 20 do 30 zł od osoby. Wyjątek stanowią domki letniskowe, gdzie cena liczona jest za dobę wynajmu całego domku i wynosi od 100 do 120 zł za dobę. Rozstawienie namiotu na profesjonalnie przygotowanym polu namiotowym to wydatek około 10 zł za



Rysunek 4. Porównanie dochodów uzyskiwanych z agroturystyki w 2001 i 2007 roku

Źródło: badania własne na podstawie danych ankietowych.



Rysunek 5. Rodzaje dostępnych kwatery w 2001 i 2007 roku

Źródło: badania własne na podstawie danych ankietowych.

dobę. Rodzice przebywający na „agrowczasach” wraz z dziećmi, za „małych turystów” często płacą tylko 50% ceny. Doba pobytu w gospodarstwie agroturystycznym jest zatem 10-15 razy tańsza niż w popularnych kurortach czy hotelach. Ceny posiłków są przystępne – śniadanie, podobnie jak kolacja, to średnio koszt 15 zł, a obiad 20 zł. Dodatkowo niektóre kwatery wyposażone są w oddzielną, przeznaczoną do dyspozycji turystów, kuchnię, jeżeli goście wolą sami we własnym zakresie przygotowywać sobie posiłki.

Kolejnym analizowanym problemem był stopień wykorzystania oferty agroturystycznej. W większości gospodarstw prowadzony był rejestr odwiedzających turystów i dlatego też uzyskanie informacji na temat nie stanowiło problemu. Stopień wykorzystania oferty zależał w głównej mierze od stażu działalności gospodarstwa. Im dłużej gospodarstwo funkcjonowało, tym stopień wykorzystania bazy noclegowej był wyższy. Najczęściej gospodarstwa agroturystyczne odwiedzali emeryci (ponad 40%), ze względu na spokój, ciszę, możliwość obcowania z przyrodą oraz koszty pobytu. Drugą ważną grupę gości stanowi rodzice z dziećmi do 6 lat (40%), czyli typowa młoda rodzina, dwoje dorosłych i jedno lub dwoje dzieci. Tutaj o wyborze decydowały podobne powody jak poprzednio oraz dodatkowo szansa:

- do obcowania na żywo (zwłaszcza dla dzieci) ze zwierzętami gospodarskimi,
- pobytu ze swoim własnym zwierzęciem (ok. 70% właścicieli wyrażało na to zgodę).

Istotną natomiast barierą ograniczającą pobyt było nieprzystosowanie gospodarstw do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo – taka sytuacja była w 63% badanych gospodarstwach. Likwidacja barier architektonicznych następuje zbyt wolno i wiąże się często z wysokimi kosztami, które rolnicy niechętnie ponoszą.

Charakterystyka porównawcza gospodarstw agroturystycznych w 2001 i 2007 roku

Porównując wyniki badań przeprowadzonych w 2001 oraz w 2007 roku, widać wyraźny postęp w rozwój tych gospodarstw. Ich liczba, jak już wspomniano, wzrosła o około 43% (z 221 do 316 w roku 2007). Na popularność wśród turystów wczasów na wsi miał z pewnością wpływ, poza wymienionymi wyżej, rozwój internetu. W sieci można znaleźć dużo informacji na temat agroturystyki, nie tylko w tak popularnych regionach (południe Polski, Warmia i Mazury), ale także Mazowsza. Zamieszczenie przez rolnika ogłoszenia jest zwykle bezpłatne.

W 2001 roku większość, bo 83% gospodarstw było rejestrowane na obojga małżonków, a tylko 17% na kobiety. Nie było gospodarstw rejestrowanych na mężczyzn. W ciągu 6 lat sytuacja uległa zmianie. Zmalała do 50% liczba małżeństw zainteresowanych tego typu działalnością, do 30% wzrosła liczba kobiet, 20% to mężczyźni – właściciele gospodarstw. Wynika to ze zmian jakie zaszły w społeczeństwie. Coraz więcej kobiet jest aktywnych zawodowo. Agroturystyka to jedna z dziedzin, w której mogą się one sprawdzić.

Dalsza szczegółowa charakterystyka różnic w sytuacji gospodarstw w 2001 i 2007 r. potwierdziła wiele korzystnych zmian, jakie nastąpiły w wielu segmentach tej działalności. Obrazują to przykładowo kolejne rysunki 3, 4, 5.

Wnioski

Przedstawione w pracy badania pozwalają na wyciągnięcie kilku wniosków.

1. W ostatnich latach na Mazowszu agroturystyka rozwija się dynamicznie. Przybywa nowych gospodarstw, a już istniejące poszerzają zakres swojej działalności.
2. Mimo niezbyt korzystnych warunków naturalnych, w porównaniu z innymi rejonami Polski, istnieją duże potencjalne możliwości dalszego intensywnego rozwoju agroturystyki na tym terenie, co wynika z dwóch istotnych powodów. Po pierwsze jest to działalność dochodowa, chętnie kontynuowana przez gospodarzy. Po drugie bliskość dużej aglomeracji sprawia, że jej mieszkańcy dysponujący niewielką ilością wolnego czasu i niezbyt dużymi środkami finansowymi, chętnie spędzają weekendy bądź krótkie urlopy na pobliskiej wsi.
3. Agroturystyka wpływa pozytywnie na rozwój terenów wiejskich. Przynosi korzyści w wymiarze finansowym, ale również kulturowym. Motywuje ona także do dbania o środowisko naturalne. Działalność ta przynosi większe zyski niż 6 lat temu, co wskazuje, że inwestycja w jej rozwój daje pozytywne efekty. Uwzględniając małą ryzykowność takiego przedsięwzięcia i nieduży kapitał, jaki jest potrzebny do rozpoczęcia tej działalności, jest to dobre źródło dochodów, uzupełniające dochód rolnika.

Literatura

- Daszkiewicz M.** 2008: Agroturystyka jako dodatkowe źródło dochodów gospodarstw ogrodniczych w województwie mazowieckim. Praca magisterska zrealizowana w SGGW w Samodzielnej Pracowni Ekonomiki i Organizacji Ogrodnictwa w Warszawie.
- Kacprzak S.** 2001: Gospodarstwa agroturystyczne na obszarze województwa mazowieckiego z uwzględnieniem gospodarstw prowadzących produkcję ogrodniczą. Praca magisterska zrealizowana w SGGW w Samodzielnej Pracowni Ekonomiki i Organizacji Ogrodnictwa w Warszawie.
- Krupińska W.** 2006: Czynniki rozwoju działalności agroturystycznej w gospodarstwach rolnych prowadzonych przez kobiety (na przykładzie gospodarstw agroturystycznych w województwie zachodniopomorskim). *Wies i Rolnictwo*, 4(133), 126-129.
- Majdecka-Strzeżek A.** 2000: Walory przyrodniczo-kulturowe w Polsce i możliwości ich wykorzystania w rozwoju usług agroturystycznych. [W:] Agroturystyka. FAPA, Warszawa, 53-58.
- Milicka W., Koralczuk D.** 1996: Wies letniskowa i agroturystyczna. Europejski ruch odnowy wsi i małych miast ECOVAST Sekcja Polska. Wyd. Silesia, Wrocław, 17-23.
- Sawicka J.** 2000: Drobna przedsiębiorczość w warunkach gospodarki rynkowej. Założenie i prowadzenie małego przedsiębiorstwa. Wyd. SGGW, Warszawa, 29-33.
- Świetlikowska U.** 1998: Agroturystyka. Wyd. SGGW, Warszawa, 40-46.

Summary

In Mazowsze region agritourism has developed intensively. There are many farms continuing their activity for years. There will be increasing demand for agritourism in this region due to the fact that more and more people are willing to spend their free time outside. Agritourism allows them to do it in an easy and not expensive way. The main objective of the article was to indicate the above mentioned changes and to characterize agritourism activities in Mazowsze region in the years 2001-2007.

Adres do korespondencji:

dr inż. Ksenia Juszczyk, dr Ewa Matejek
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Samodzielna Pracownia Organizacji i Ekonomiki Ogrodnictwa
ul. Nowoursynowska 159, 02-776 Warszawa
tel. (0 22) 593 20 21
e-mail: ksenia_juszczyk@sggw.pl